

Jarle Sjøvoll

Entreprenørskap som selvrealisering¹⁾

”Norge skal være et av verdens mest nyskapende land, der bedrifter og mennesker med pågangsmot og skaperevne har gode muligheter for å utvikle lønnsom virksomhet”. Visjonen er hentet fra Regjeringens innovasjonsplan i 2003. Når regjeringen søker å etablere en kultur for entreprenørskap allerede på barnehage- og småskolenivå, tas det utgangspunkt i verdier og sosialiseringssambisjoner som på denne måten ønskes styrket blant annet gjennom opplæringsystemet. Intensjonene er å utdanne kreative mennesker med pågangsmot og skaperevne. Disse egenskapene forutsettes senere å bidra til å utvikle lønnsom virksomhet. Dette synes det fortsatt å være tverrpolitisk enighet om.

Jarle Sjøvoll er professor ved Universitetet i Nordland. Han har tidligere erfaring fra pedagogisk-psykologisk tjeneste, undervisnings-, leder- og forskererfaring fra høyskole og universitet, bl.a. med interessefeltene innovasjon og organisasjon, entreprenørskap, tilpasset opplæring, rådgivning og universitetsdidaktikk med spesiell vekt på fjernundervisning og internasjonale prosjekt. Forfatter av artikler og fagbøker.

INTRODUKSJON

Entreprenørskap – politisk initiering

En entreprenør fremstilles ofte som en vellykket gründer, som et idealbilde på det selvrealiserende menneske, gjerne begrunnet med egenskaper sett i lys av humanistisk psykologi. Er det slik at entreprenørens psykiske egenskaper og livsstil ubetinget kan betraktes som et ideal - et dannelsesideal som representerer positive verdier? At entreprenørskap for tiden prioriteres som et utdanningspolitisk satsningsområde gjennom strategiske planer, handlingsplaner og veiledningshefter, taler for det. Og det har vært tilfellet i mer enn 15 år nå.

Med bakgrunn i dette tas det sikte på å belyse: *Hvor kommer det entreprenørielle idealet og den humanistiske psykologiens verdier og holdninger fra, og hvordan trekkes disse personlige verdiene inn i økonomi og politikk gjennom entreprenørskap?* Og det legges videre vekt på å belyse om verdiene som omtales også kan ha noen negative aspekt ved seg.

Grunnopplæringen i Norge ble forandret i 1990-årene. Reform 1994 forandret videregående skole og Læreplanverket fra 1997 (L97) innebar endringer i grunnskolen. Parallelt med dette ble lovverket som regulerer hele grunnopplæringen endret i 1998 og grunnopplæringen ble etter hvert forlenget til 13 år (10 + 3). Noen yrkesutdanningsløp enda lengre. Endringene hadde sin pedagogiske basis i et eget dannelsesprogram som forelå allerede i 1993 som prinsippgrunnlag for læreplanverket for grunnskolen, videregående skole og voksenopplæring. Dette prinsipp-programmet er fortsatt gyldig (KUF 1993).

Det tverrpolitiske initiativet for å legge større vekt på entreprenøriell dannelse i utdanning og opplæring henger sammen med økt arbeidsledighet tidlig i 1990-årene. Dette initiativet var basert på en antagelse om at det skal langsiktig påvirkning til for å bygge opp humankapitalen, kompetansen. En slik kompetanse er nødvendig for å utløse ny virksomhet og ny aktivitet gjennom opplæring av fremtidens gründerne. Pedagogisk

entreprenørskap dreier seg i utgangspunktet om å utvikle og realisere kreativ kraft og skapende evner i befolkningen, potensialet for å utvikle ny virksomhet²⁾. Formålet med å etablere en entreprenøriell læringsprosess blir også å bidra til å skape nye arbeidsplasser. Utvikling av entreprenørielt talent - humankapitalen - blir dermed et særdeles viktig element i fornyelsen av samfunnet. Entreprenørskap konkretiseres og synliggjøres innenfor en markedsstyrt økonomi ved at det organiseres en bedrift, en forretning eller ny næringsvirksomhet. Slik etablering bygger gjerne på en forutgående utvikling av forretningsplan. De politiske intensjonene med skolesystemet kom i forbindelse med utarbeiding av prinsippgrunnlaget for grunnopplæringen til å gi retning for en entreprenøriell dannelse. Alle norske barn og ungdom skal gjennom grunnopplæringen utvikle en tenkemåte - "an entrepreneurial mindset" - som gjør det naturlig for dem å se muligheter for å aktualisere seg selv gjennom eget arbeid, kanskje ved å skape sin egen arbeidsplass. For å make dette måtte entreprenørskap få en sentral plass i opplæringa. Entreprenørskap i det offentlige dreier seg i hovedsak om innovasjon og organisasjonsutvikling.

Det er således en nær forbindelse mellom entreprenørskap og grunnleggende opplæring. At det kan utøves entreprenøriell aktivitet i samfunnet er en forutsetning for å oppnå økonomisk vekst og sosial trygghet. Dette gjelder både for industrialiserte land og for land som er inne i intensiv utvikling. Det er godt dokumentert (Raposo & do Paço). Innenfor næringslivet er det ikke uvanlig at entreprenørskap fremdeles defineres ensidig som det å etablere en bedrift (Teknisk Ukeblad 2008). Men forskning viser også at det er viktige lenker mellom kreativ og skapende utdanning, kreativ bedriftsutvikling og kvalitet i den entreprenørielle utførelsen. Og når det dokumenteres at utdanning kan bidra til å gi en tilvekst av entreprenører som produserer kvalitativt bedre resultater, vil dette selvsagt være et viktig bidrag for å rettfærdiggjøre nye investeringer.

I definisjonen av utdanning innenfor entreprenørskap i Europa (Raposo & do Paco, 2009), legges det nå vekt på at begrepet favner mye videre enn bare det å lære hvordan man starter en bedrift eller forretning. Begrepet entreprenørskap gis et innhold som ikke først og fremst representerer bedriftsetablering, men en tenkemåte.

Entreprenørskap representerer for det første en tenkemåte. Som holdninger formes en slik tenkemåte i tidlig alder, utdanningssystemet kan i stor grad bidra til å fremme en entreprenøriell tenkemåte fra barnehage til universitetsnivå. Veksten i entreprenørskapsutdanning og tilhørende forskning om effekten av slik utdanning frambringer flere viktige strategiske spørsmål. Selv om funnene om sammenhengen mellom entreprenørskapsutdanning og entreprenøriell aktivitet ikke er entydige, finnes det signifikant forskning som underbygger at det er en slik sammenheng.

Det er nødvendig å ta utgangspunkt både i teori, ideologi og empirisk forskning for å identifisere ulike faktorer som kan bidra til å forklare og forstå hvorfor opplæring i entreprenørskap i dag betraktes som en nøkkelkompetanse unge mennesker må tilegne seg. En slik nøkkelkompetanse vil i alle fall inkludere generell kunnskap innenfor entreprenørskap, utøvelse av entreprenørskap, foretningsetablering og -overlevelse, intensjoner og visjoner, identifisering av muligheter og etableringskompetanse (Sjøvoll 2009). I denne sammenheng hører flere elementer med. Dette gjelder utvikling av personlige egenskaper, metodiske innfallsvinkler og pedagogiske aspekt relatert til entreprenørskap. Og denne nøkkelkompetansen kan identifiseres som egenskaper både ved individet, organisasjonen, kulturen og samfunnet.

PEDAGOGISK ENTREPRENØRSKAP

Dersom utdanningssystemet skal kunne bidra til å utvikle pedagogisk entreprenørskap, må dette bygge på kunnskap om hva en entreprenøriell læringsprosess kan bestå i,

og hva virkemidlene og de didaktiske overveielserne bak dette er. Dette må videre innebære at individuelle læringsmål leder til ulik kompetanse. Den entreprenørielle læringsprosessen har konsekvenser både for individets læring, didaktiske overveielser, pedagogiske handlinger og tiltak, organisering og ledelse av læringsprosessene.

Karl J. Solstad (2000) skiller mellom en generell og en spesiell entreprenørskapskompetanse. Den generelle kompetansen erverves gjennom den planfestede pedagogiske opplæring i fagene, mens den spesielle kompetansen kan bestå i å etablere en bedrift. Han sier at det ikke er grunnskolen rolle å utdanne bedriftsetablerere, men å bistå med innlæringen av den generelle kompetansen. De pedagogiske konsekvensene blir dermed av fagdidaktisk karakter og viktig for lærerne innenfor de aktuelle fagene. Kreativitetsfremmende fag og aktiviteter blir sentrale etter som det her gis spesielt gode betingelser for å realisere ideene gjennom skapende arbeid og virksomhet. Den spesifikke kompetansen fremmes best gjennom elevbedrifter (EB), ungdomsbedrifter (UB) og studentbedrifter (SB) og kan bety mye som pedagogisk stimulerende arbeidsmåter i skolen. Læringen rammes inn i produktivt arbeid som realiseres gjennom bedrifter. Ved denne vektleggingen legges det også et grunnlag for senere å delta i bedriftsetablering.

En rekke instanser utenfor skolen arbeider for å fremme entreprenørskap blant unge. Dette gjelder spesielt "Ungt Entreprenørskap Norge" og "Gründerskolen". Mange tiltak har vært prøvd ut og en del er iverksatt både på barnehage og småskolenivå, blant annet barnehagebedrifter og elevinitierte bedrifter. Hensikten er at utdanningssystemet på lengre sikt skal bidra til verdiskaping, nyetableringer og innovasjon ved å stimulere holdninger, kunnskap, tenkesett og ferdigheter hos elever, studenter og lærere på alle nivåer og utvikle en kultur for entreprenørskap. Gjennom dette utvikles den kreative og skapende personligheten – entreprenøren.

Den kreative personlighet – positive eller negative opplæringsmål

Kreativitet og innovasjonsevne er ovenfor definert som entreprenørielle egenskaper. Innenfor psykologisk forskning om kreativitet har hovedtendensen vært å betrakte kreativitet som en allmennmenneskelig egenskap. Dette gjelder også teoridannelser om den grunnleggende utvikling av kreative impulser i mennesket – altså spørsmålet om hvorfor mennesket overhodet utvikler kreative evner (Malt 2013).

Kreative trekk

Professor Øyvind L. Martinsen (2011) ved Handelshøyskolen BI har gjennomført en studie av 481 personer med ulike bakgrunn. Problemstillingen fokuserte på *hvilke personlighetstrekk som kjennetegner kreative mennesker*. Utvalget besto av ulike grupper mer eller mindre kreative mennesker. En gruppe bestod av 69 kunstnere som jobber som skuespillere, var musikere i et kjent symfoniorkester eller medlem av en kunstnerorganisasjon med opptakskrav. Og en gruppe kreative mennesker bestod av 48 studenter i markedsføringsfag. De øvrige deltakerne i studien var ledere, kontoransatte, forelesere og studenter i fag som i mindre grad forbindes med kreativitet enn markedsføring. Martinsen kartla deltakernes personlighetstrekk og testet deres kreative evner og ferdigheter gjennom ulike typer oppgaver. Resultatene ble systematisert som vist nedenfor. Martinsen identifiserer syv overordnede personlighetstrekk som kjennetegner kreative mennesker:

- *Assosiativ orientering*: Har fantasi, lekenhet, idérikdom, evne til å bli oppslukt, glidende overganger mellom drøm og virkelighet.
- *Behov for originalitet*: Gjør motstand mot regler og konvensjoner. Har rebellaktig innstilling gjennom et behov for å gjøre noe ingen andre gjør.

- *Motivasjon*: Har prestasjonsbehov, målrettethet, nyhetssøkende innstilling, har utholdenhet med vanskelige problemstillinger.
- *Ambisjon*: Har behov for å ha innflytelse, å få oppmerksomhet og anerkjennelse.
- *Fleksibilitet*: Har evne til å se ulike sider ved problemstillinger og kan holde løsningsmuligheter åpne.
- *Lav følelsesmessig stabilitet*: Har tendens til å oppleve negative følelser, større svingninger i humør og stemningsleie og sviktende selvtillit.
- *Lav omgjengelighet*: Har tendens til å være lite omtenksum, egenrådig og til å finne feil og mangler ved saker og mennesker.

Blant de syv personlighetstrekkene er det assosiativ orientering og fleksibilitet som i størst grad leder til kreativ tenkning. Assosiativ orientering er forbundet med idérikdom og fleksibilitet er forbundet med innsikt, ifølge Martinsen. De øvrige fem trekkene beskriver følelsesmessige tilbøyeligheter og motivasjonsfaktorer som påvirker kreativitet eller skaper interesse for kreativitet. De syv personlighetstrekkene påvirker kreative prestasjoner i samspill med hverandre. Skapende menneskers personlighetstrekk er også omtalt i læreplanverket for kunnskapsløftet fra 2006.

Skapende evner vil si å oppnå nye løsninger på praktiske problemer ved uprøvde grep og framgangsmåter, ved å oppspore nye sammenhenger gjennom tenkning og forskning, ved å utvikle nye normer for skjønn og samhandling, eller ved å frambringe nye estetiske uttrykk. Skapende evner kommer til uttrykk både i forbedrede maskiner, redskaper og rutiner; i resultater fra arbeid og forskning, i kriterier for vurdering og avveining, i bygninger, malerkunst, musikk, bevegelse og ord. (LK 06)

Kreative mennesker identifiseres vanligvis ved at de utvikler spesifikke kvalifikasjoner og karakteristiske trekk som kjennetegner

personligheten (Ludwig, 1989). Ludwig hevder også at den kreative personligheten kan være særlig kjennetegnet ved orden og arbeidsdisiplin, men han eller hun er samtidig mindre konvensjonell og formell og viser gjerne mindre interesse for å tilpasse seg tradisjonelle rammer. Men kreative mennesker er også i større grad emosjonelt ustabile enn andre, ifølge Ludwig. Fleksibilitet, uavhengighet og en ikke spesielt utviklet selvkritisk kompetanse er også karakteristisk. Kreative personer markerer gjerne uavhengighet, selvstendighet, egosentrisitet og liten interesse for sosiale relasjoner og lar seg ikke styre av gruppepress. Typisk er også introversjon, mens man parallelt med dette også observerer en større nysgjerrighet, større åpenhet for følelser og åpenhet for omverdenen. Det skapende menneske har også bedre utviklet evne til å håndtere og tolerere motsetninger, de uttrykker ofte ifølge Ulrich Malt feminine interesser, og er vanligvis ikke så dyktige forretningsledere.

Betydningen av disse dimensjonene kan også illustreres ved at det også skiller mellom kunstnere og halvkunstnere - bohemer - personer som prøver å gå inn i en kunstnerrolle i livsførsel og atferd, uten å ha de kreative og skapende personlighetskvalifikasjonene.

Men disse personlighetstrekkene omtales også ulikt og vektlegges forskjellig i litteraturen. Storr fremhever at kunstnere - både mannlige og kvinnelige - frembyr mer androgyne trekk enn andre (Storr 1972). Lange-Eichbaum peker på at kunstneren nettopp ved sin ofte sære personlighet tilegner seg ekstraordinære livserfaringer – det vil si ved måten kunstneren interagerer med andre på, hvordan han/hun persiperer og hvordan dette avspeiles i kunstverket (1956). Jung har en overordnet forklaring på tilsvarende forhold når han hevder at kunstnere simpelthen anvender så mye energi på sin kunst at de forblir underutviklet i medmenneskelige relasjoner. De er derfor ofte egosentriske, hensynsløse, barnslige og forfengelige, hevder Jung (2006). Kunstnerens emosjonelle forstyr-

relser er noe kunstneren selv må betale for som følge av sine ”ekspedisjoner” mot det ukjente, noe allerede Schopenhauer var inne på da han blant annet hevdet at ”Således ser geniet ekstremer overalt, og kommer nettopp derfor selv til å handle ekstremt. Det vet aldri å anlegge riktige mål på tingene, nøkternheten mangler og resultatet blir som antydnet” (1991; 55,154). Ludwig (1989) sammenfatter hele dette spørsmålet med at den kreative personlighet gjennomgående er mer emosjonelt forstyrret enn andre, men har på samme tid store indre ressurser – en egostyrke – som bidrar til at de selv makter å håndtere sine egne problemer. Momentene som er trukket fram ovenfor tyder imidlertid på at kreative og skapende evner også kan føre til asosial og avvikende atferd. Dette kan tyde på at egenskapene man ønsker å fremme ved å vektlegge kreative og skapende evner, og å utdanne flere entreprenører, også har et risikopotensial.

METODE – TEKSTANALYSER

Materialet som denne oversiktsartikkelen bygger på er hentet fra flere tekstkilder. I artikkelen sammenstilles dette materialet i deskriptive teksttabeller som gir et bilde av egenskaper eller personlige trekk som inkluderes i begrepene entreprenør, sosiopat og asosial (rebell). Dette belyses med referanse til begrepet selvaktualisering slik vi kjenner dette begrepet innenfor humanistisk psykologi. Problemstillingen søker å belyse om egenskaper som representerer selvaktualisering hos entreprenøren også kan identifiseres hos sosiopaten og den asosiale person (rebell), og kanskje også hos den kriminelle slik Sæther antyder (2005 a og b). I teksten diskuteres dette i lys av Maslows begrep selvaktualisering. Individets ”mindset” er også sentralt i denne artikkelen etter som dette begrepet benyttes for å presisere læringsmål innenfor pedagogisk entreprenørskap. Tankesettet inkluderer i denne sammenhengen både selvoppfatning og potensial for selvrealisering der også moralske elementer inngår.

HUMANISTISK PSYKOLOGI
– SELVREALISERING³⁾

Entreprenører kjennetegnes ved trekk som åpenhet, dristighet, vilje til å ta en kalkulert risiko, foretaksomhet, dristighet, innovativt, kreativitet, produktivitet og skaperevne (Skolenett 2009). Trekk som innenfor humanistisk psykologi fremheves som positive. Entreprenøren brenner gjerne sterkt for sine ideer og kan både initiere og realiserer sine prosjekt. Selvrealisering er dermed en viktig drivkraft for å kunne initiere forandring av praksis. Å realisere seg selv er det ultimale målet, selvaktualiseringen, i teoribyggingen innenfor humanistisk psykologi (Maslow, 1954).

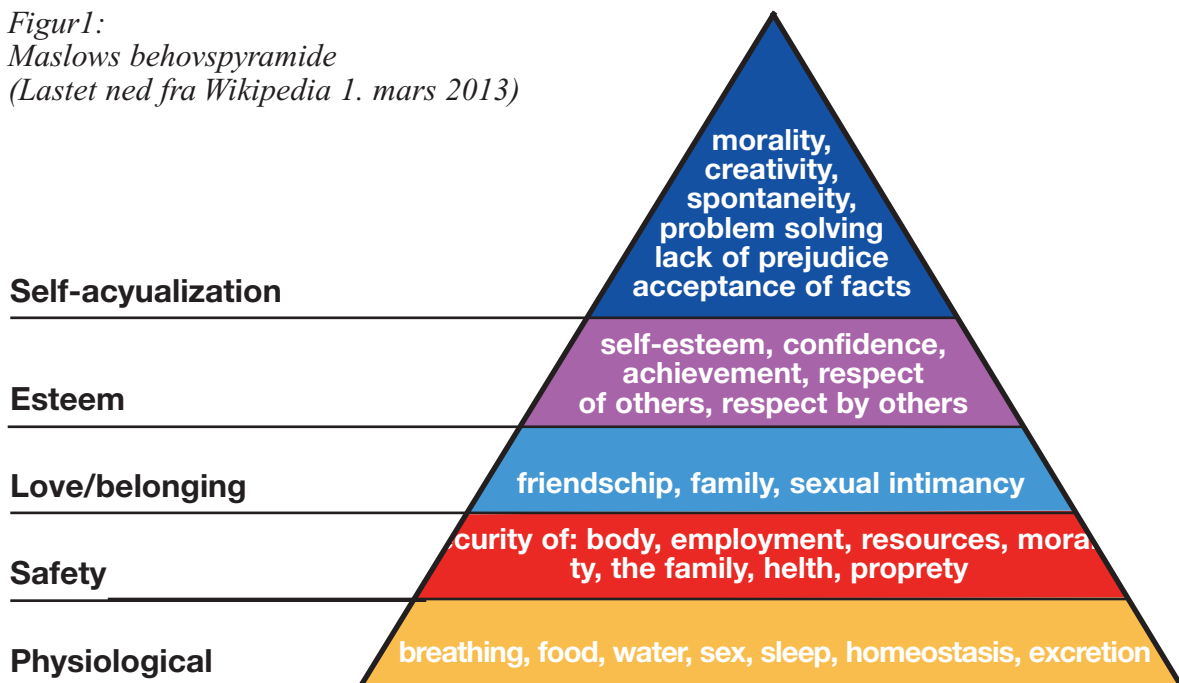
Humanistisk psykologi konstituerte en psykologisk og terapeutisk retning som formet seg i USA i 1950-årene og hvis fremste representanter var Abraham H. Maslow (1908–70) og Carl Rogers (1902–87). Humanistisk psykologi legger hovedvekten på menneskets subjektive opplevelse, verdier, valg og motiver i forståelsen av dets personlighet og atferd. Slik skiller den seg fra mer vitenskapelige psykologiske retninger, som baserer

kunnskapen på eksperimenter, behaviorisme og læringspsykologi eller forståelse av de «bakenforliggende» krefter (psykoanalysen). Maslow er særlig kjent for sine teorier om den menneskelige behovspyramide. (Malt, Ulrik 2013)

Innovasjon og skaperevne verdsettes positivt i en entreprenøriell dannelsesprosess gjennom vektleggingen av kreativitet og å risikere noe i livet. La oss se litt nærmere på hvordan man kan realisere seg selv og på hva det innebærer å realisere seg selv.

Det kreative aspektet er et sentralt element i selvrealiseringen. Innenfor humanistisk psykologi understrekes videre menneskets evne til å velge fritt og å ta ansvar for sine egne valg, noe som bidrar til at denne retningen står i opposisjon til vitenskapelig baserte retninger med deterministisk profil. Denne retningen har også utviklet egne syn på pedagogiske spørsmål, spesielt individualisert rådgivning og gjennom ledelsesteori. Rogers går ut fra at selvaktualisering er en fundamental drivkraft hos mennesket. Denne drivkraften kan komme i konflikt med behovet for anerkjennelse. Dette kan igjen føre til undertrykkelse av behovet for selvrealisering. Maslow

Figur1:
Maslows behovspyramide
(Lastet ned fra Wikipedia 1. mars 2013)

påpeker at mennesket er i kontinuerlig vekst og utvikling. Dette illustreres ved dimensjoner presentert hierarkisk i behovspyramiden (figur 1). Toppnivået angir spesielt mulighetene for selvrealisering og skaperglede.

Selvrealisering representerer således verdier som er sterkt vektlagt innenfor humanistisk psykologi. Humanistisk psykologi utviklet seg som et uttrykk for et kritisk opprør mot et samfunn preget av høy sosial kontroll og moralske regler, samt som *en reaksjon mot instrumentalismen innenfor behaviorisme og psykoanalyse, og disse retningenes underkjennelse av menneskets frie vilje*. Den filosofiske eksistensialismen representert ved J. P. Sartre har i denne sammenheng vært en vesentlig inspirasjonskilde (Østberg 1993). Men det er fortsatt mulig å lete dypere etter faktorer som har hatt betydning for utformingen av den humanistiske psykologiens spesifikke innhold. Dette kan videre kobles til kunnskap om hvilke spesifikke holdninger og ferdigheter som egentlig karakteriserer entreprenøren. I litteraturen er det flere kilder som trekker fram personlighetstrekk hos den suksessfulle entreprenør, men det har kanskje ikke lyktes forskerne helt å bli enige om hva som adskiller entreprenører fra andre mennesker. Noen personlighetstrekk er imidlertid gjengangere i karakteristikken av entreprenørielle egenskaper - positive og negative. Det gjelder personlighetstrekk som vist i kolonnene nedenfor. Her er det skjematisk satt opp en del begreper og stikkord som representerer både positive og negative menneskelige egenskaper.

SELVREALISERING

Begrepet selvrealisering assosieres vanligvis med positiv utvikling og underforstått - eller taust - med positive verdier. Men selvrealisering kan også bety å realisere negative egenskaper gjennom asosial atferd. Dersom vi tar utgangspunkt i humanistisk psykologi representert ved illustrasjonen i Maslows behovspyramide defineres selvaktualisering nokså ensidig ved bruk av positive atferdstermer. Men menneskers atferd og handlinger støter

også til tider mot fellesskapets og/eller enkeltindividets normer slik at samspillet forstyrres eller ødelegges. Dette gjelder spesielt samspill som utløses av mennesker med sosiopatiske personlighetstrekk. Kan også dette oppfattes som entreprenøriell atferd?

Sosiopati som selvrealisering

Sosiopati anvendes vanligvis synonymt med psykopati som en diagnostisk betegnelse på et syndrom som består av definerte avvikende personlighetstrekk. En sosiopat karakteriseres av en svikt i, eller total mangel på grunnleggende sosiale ferdigheter og følelser, medfølelse og empati. Dette berører samspillet med andre mennesker.

Det råder en viss uklarhet rundt begrepet sosiopati (psykopati⁵⁾) noe som kommer av at nærliggende diagnoser som antisosial eller asosial personlighetsforstyrrelse blandes sammen med, og likestilles med, sosiopati. De sistnevnte begrepene representerer imidlertid en langt snevrere diagnose enn sosiopati.

Betegnelsen psykopati er satt sammen av de greske ordene *psyche*, som betyr «sjel, liv», og *pathos*, «lidelse, lidenskap, følelse, smerte». Begrepet sosiopat ble innført av en del amerikanske forskere for å underbygge at psykopatens konflikt er i samspill med sitt sosiale miljø. Begrepet sosiopat brukes synonymt med psykopat. (Wikipedia)

Med referanse til Maslows behovspyramide kan man spørre om selvaktualisering også kan representere negativ utfoldelse - negativ selvaktualisering - en sosiopats atferd? Destruktive personlighetsegenskaper bør imidlertid forstås og beskrives i kontrast til de positive egenskapene og verdiene som trekkes fram i humanistisk psykologi. Men kjennskap til slike egenskaper kan være nyttige for identifisering av trekk som kan innebære et negativt potensial for realisering og utvikling av entreprenørskap. En rekke slike egenskaper - eller trekk - er identifisert i teksttabellen på neste side.

Tabell 1:
Sosiopati og selvaktualisering

Sosiopati	
Generelle personlighetstrekk hos sosiopaten	Spesiell risiko med sosiopaten som entreprenør
<ul style="list-style-type: none"> - psykisk unormal - ekte selvransakelse er en umulighet - er overfladisk - konsekvent kamp mot andre mennesker - indre svakhet - indre rastløshet og urolighet - psykologisk krigføring - aldri tilfreds - urimelige krav - forvirret - tilsynelatende bedring - makt via andres svakheter - kontrollerende - splitter og hersker - skaper konflikter omkring seg. - hemmeligholdelse 	<ul style="list-style-type: none"> - mangler evnen til å vurdere seg selv - dominerer andre - er sterk og selvsikker - har høy intelligens - finnes i ledende stillinger i samfunnslivet - utløser makt og innflytelse - tøff politiker - målbevisst administrator - påfallende åpenhet - prøver å bygge opp vennskap - er utspekulert - er hensynsløs

Tabell 2:
Personlighetstrekk hos entreprenører (Conley 2001)

Entreprenørens egenskaper	
Generelle personlighetstrekk hos sosiopaten	Spesiell risiko med sosiopaten som entreprenør
<ul style="list-style-type: none"> - engasjementet - identifisere et problem - løse et problem. - tenk stort, tenk nytt ved å veie for og mot - gruppetilknyttet og/eller som individu ell pådriver 	<ul style="list-style-type: none"> - risikovillig - lederegenskaper - selgeregenskaper - utholdenhet og seig - dedikert

“...the entrepreneur always searches for change, responds to it, and exploits it as an opportunity” (Drucker, 1985)

Selvrealisering gjennom entreprenørskap

I og med at entreprenørskap er et vidt begrep velger jeg å reformulere en definisjon av hva entreprenørskap kan være (Totland 2011):

Entreprenørskap er læren om hvordan man evner å utnytte tilgjengelige resurser og verdier og hvordan man sammenfører disse på en ny og mer risikoeliminerende måte slik at det etableres, utvikles og formidles en ny organisasjon eller tiltak som følge av en nyidentifisert mulighet.

Drucker hevder i sin bok *Innovation and Entrepreneurship* (1985) at alle som evner å ta en beslutning, kan lære seg å bli en entreprenør og å handle entreprenørielt. Dette dreier seg derfor både om atferd og om personlighet. Atferden kan man tilegne seg selv etter som den påvirkes ved læring. Hva bør så denne læringen innbefatte dersom man ønsker å utvikle kompetanse som entreprenør? I boken *The intelligent entrepreneur* er det formulert 10 ”regler” som den intelligente entreprenør tilrås å tilegne seg og å etterleve. Disse reglene er gjengitt i Tabell 3 forrige side.

Tabell 3:

Personlighetstrekk (sammenfattet)

Entreprenøren	Den asosiale	Sosiopaten	Humanistisk psykologi
<ul style="list-style-type: none"> - mot - kreativitet - evne til problem løsning og nyskapning - evne til å observere nye behov - handlekraft - selvstendighet - risikovillighet - ikke-konformitet - liten respekt for regler og autoriteter - ser mulighetene - hardt arbeid - personlige mål - fleksibel - selvsikkerhet - åpen for nye idéer - informasjonssøkende - forandringsvillig - maktorientert - læringsvillig <p>(Positive krefter i mennesket dominerer)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - grenseløshet - respektløshet - ikke normstyrt - opportunistisk holdning til sine omgivelser - risikovillighet - ikke-konformitet - liten respekt for regler og autoriteter - behov for stimuli/lett for å kjede seg - tidligere adferdsproblemer - kriminalitet før fylte 15 år - manglende ansvarsfølelse for egne handlinger <p>(Atferdstrekk – asosialitet)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - selvsentrert - egosentrisk - uavhengig - storhetsidealer - lav frustrasjonstoleranse - lave aggresjonsgrenser - lite selvkritisk - emosjonell fortrengning - lever ut egne følelser og drømmer - følger sine impulser - negativ, umoralsk og løgnaktighet - uavhengig av andre - glatthet, overflattisk sjarm - manglende anger eller skyldfølelse, overfører skyld til andre - manglende dybde av følelser og empati - oppfarende/dårlig kontroll av sinne - manglende, realistisk langtidsplanlegging <p>(Personlighetsavvik)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - selvrealisering - grenseoverskridelse - risikovillighet - fryktløshet - pågangsmot -selvstendighet - behovsfokus - kreativitet - handlekraft -antikonformitet (verdsettes i stor grad innenfor den humanistiske psykologien) <p>(Positive krefter i mennesket dominerer)</p>

Sæther (2005b) påpeker at entreprenøren også har mange fellestrekk med den asosiale og kan tildels framvise tilsvarende atferd. Grenseoverskridende personlighetstrekk kan disponere for negativt samspill slik at risikoen for å bevege seg mot det asosiale og inn i det kriminelle vil være til stede. Entreprenørskap fungerer som grenseoverskridende personlighetstrekk.

DISKUSJON

Den grensesprengende entreprenør

Entreprenøren fremstilles oftere som en grenseoverskridende mer enn konform personlighet. Sæther viser til den australske psykologen Louise Earnshaw som fremhever at ulike personlighetstrekk hos entreprenøren (2005a) har en rekke fellestrekk med ungdommer i den såkalte risikozonen der avstanden til asosial og kriminell atferd er kort. ”Where is that fine line between business and crime?”, spør hun, og hevder at mange ungdommer som havner på skråplanet egentlig går rundt med en uforløst entreprenør i magen. En mangel på muligheter for konstruktiv utfoldelse kan lede den unge inn i kriminalitet. At det finnes muligheter for konstruktiv utfoldelse for personer med et entreprenørielt potensial er dermed avgjørende.

Det finnes også eksempler på at den vellykkede entreprenøren kan oppfattes som asosial (en rebell). Chip Conley skriver om dette i boka *The rebel rules! – daring to be yourself in business: what does it take to get in contact with your inner rebel and run a business in your terms?* (2001). Rebellen innpasser seg ikke uten videre i eksisterende systemer, men velger gjerne å følge egne verdier og å være sin egen sjef. Rebellen og entreprenøren ligner på hverandre, aksepterer og anerkjenner ikke uten videre gjengse regler, grenser og normer, men de har ofte en opportunistisk holdning til sine omgivelser (Sæther 2005b).

Sæther referer til at tendensen til grensesprenging blir beskrevet som et vesentlig per-

sonlighetstrekk hos Sam Eyde, en av Norges fremste industrielle entreprenører (2005a). Historikeren Ole Kristian Grimnes som har skrevet biografien *Sam Eyde - Den grenseløse gründer*- hevder også at dette personlighetstrekket hos Eyde har hatt avgjørende betydning for hans entreprenørskap. Grimnes skriver (s. 45):

Uten sin vilje til igjen og igjen å sprengre grenser, sin iver etter stadig grenseoverskridende nyskaping, uten sin respektløshet for det gitte, det konvensjonelle, det etablerte og uten sin fryktløshet overfor høy status hos personer av enhver art, professorer, bankdirektører, adelsmenn, storkapitalister, uten alt dette ville Eyde aldri ha kunnet åpne så mange dører og tatt veien til så radikalt nye retninger som han gjorde.

De hittil nevnte holdningene, personlighetstrekkene og adferdstendensene gir et bilde av gründeren som fremstår som et foregangsmenneske innenfor selvrealiseringsparadigmet (Sæther 2005a). Hun hevder videre om frigjøring og selvrealisering:

Det menneske som overskrider sitt ”gjennomsnittlige” eller ”normale” jeg og innfrir sine fulle livsmuligheter vil jeg kalle Det Grensefrie Menneske, for å angi at et slikt menneske ikke anerkjenner kunstige eller falske begrensninger.

Ikke bare grensesprenging, men også risikovilligheten, fryktløsheten, pågangsmotet, selvstendigheten, behovsfokuset, kreativiteten, handlekraften og anti-konformiteten er tendenser som verdsettes i stor grad innenfor den humanistiske psykologien, og betraktes som vesentlige for oppnåelsen av et godt liv - god helse, frihet og lykke. Men hvordan kan dette forklares? Er entreprenøren så heldig å ha blitt født med personlighetstrekk som har gjort ham til et kreativt og skapende menneske? Hva slags oppvekst har entreprenøren hatt og hva slags betydning har påvirkningen i oppveksten hatt? Eller dreier dette seg mer om nedarvede egenskaper enn om oppdragelsen i heim, skole og nærsamfunn?

Selvrealisering relatert til andre trekk

Sosiopater er ofte ute etter å tilegne seg makt. Og de utøver makt for sin egen tilfredsstillelses skyld. "Intelligente" sosiopater søker gjerne makt der hvor makten er mest konsentrert, først og fremst på toppen av alle slags offentlige og private bedrifter og organisasjoner. Dette har to viktige virkninger: de får makt til både å realisere sine "drifter" uhemmet og til å hindre at de blir "avslørt".

De øverste delene av samfunnspyramiden virker som en sterk magnet på sosiopatene. Deres atferd og metoder gjør det lettere for dem å komme dit, og å bli der, enn for andre.

"Samfunnets" vilje og evne til å bekjempe problemet er m.a.o. betydelig avhengig av medvirkning fra sosiopatene selv. Slik medvirkning vil samfunnet selvsagt ikke få uten videre. Det er ifølge Sæther mulig å mobilisere en sosiopat til å bekjempe en annen sosiopat, men prisen er høy, og som oftest inngår de allianser (2005b).

Rune Fardal i Landsforeningen for psykopatofre hevder at psykopati (sosiopati) er en undervurdert diagnose (NRK 2004). I mye litteratur går det klart frem at det mange kaller "hverdagspsykopaten" ikke fanges opp av noen statistikk. Den klassiske sosiopat finnes midt i blant oss. Flere forskere legger frem tall som viser at summen av de skader sosiopater står for er større enn summen av skadene fra alle andre personlighetsforstyrrelser til sammen. Det er en tankevekker. Det er mye å tape på at dette ikke tas på alvor.

Sæther (2005) hevder også at grensen mellom selvrealisering og psykopati er uklar. Men diskusjoner om sosiopati er vanligvis så tabubelagt at mange organisasjoner faktisk nekter å erkjenne denne problematikken av frykt for å være stigmatiserende. Holdningen blir dermed at det er bedre å la være å avsløre/stigmatisere en sosiopat enn å vise ofrene forståelse for den vanskelige situasjon de ofte kommer i (Rufa 2004).

Selvrealisering gjennom dannelsesprosessen

Sæther hevder at politikk, økonomi og humanistisk selvaktualiseringspsykologi utgjør en symbiose. Problemstillingen som er formulert innledningsvis var: *Hvor kommer så det entreprenørielle idealet, og den humanistiske psykologiens verdier og holdninger fra, og hvordan kan disse verdiene inkluderes økonomisk og politisk gjennom entreprenørskap?*

Sosiologen Nikolas Rose som hentet inspirasjon fra Foucault har svart på dette spørsmålet. Med utgangspunkt i en historisk gjennomgang av psykologiens utvikling peker Rose på at psykologien har utviklet seg i en symbiose med økonomi og politikk (Rose 2005). Han påpeker at mye psykologisk forskning er utført i forbindelse med kriser og kriger både for å øke produktiviteten blant arbeiderne og for å gjøre det lettere å få avsetning på kommersielle produkter. Rose hevder at psykologien siden midten av 1800-tallet har spilt en avgjørende rolle i opprettholdelsen av de politiske maktforhold etter som den muliggjør styring av mennesker på måter som er forenlige med prinsipper om liberalisme og demokrati. Ved hjelp av *selvaktualisering*, ulike terapiformer, psykologiske tester, selvrealiseringsteori, medarbeidersamtaler og disiplinering i skolen former og omformer psykologien individet slik at det passer inn i gjeldende rammer (Sæther 2005a). Psykologisk begrunnet dannelsespedagogikk er dermed et redskap for politisk styring og sosial kontroll. Pedagogisk entreprenørskap som eksempel på slik danning passer direkte inn i denne konteksten.

Dannelsespedagogikk bidrar til å internalisere politiske verdier i subjektet – enkeltmennesket - slik at det underlegges politisk styring og sosial kontroll. Individet er i denne forstand ikke fritt, men blir en undertrykt part i et maktforhold. Maktforholdet bør ikke forstås i en tradisjonell forstand, der makten er sentralisert og åpenlyst kan lokaliseres til en suverenitet – et politisk parti, en valgt leder eller en situasjonsbestemt hendelse. Danning innebærer ut ifra dette å internalisere verdier og ønskverdige egen-

skaper. Rose mener imidlertid ikke at psykologer og politikere bevisst *konspirerer* om å undertrykke befolkningen. Makten må oppfattes og heller forstås som anonyme strukturer nedfelt i psykologiske begreper og fortolket selvoppfatning slik den praktiseres av samfunnets borgere. Men humanistisk psykologi blir dermed et redskap i politikken og økonomiens tjeneste. Påvirkningen fra mange hold for opplæring i, om og for entreprenørskap som oppdragsstrategi må forstås med bakgrunn i dette. Det er all grunn til å følge opp dette forholdet kritisk. Universitetets rolle bør være sentral i dette arbeidet. Ut ifra perspektivene som er påpekt ovenfor kan den humanistiske psykologien sees på som liberalismens og demokratiets fremste samarbeidspartner. Den spesifikke forståelsen av selvrealisering og frihetsidealer som den humanistiske retningen representerer, samsvarer godt med idealene bak dagens politiske og økonomiske prinsipper og maktutøvelse. At individuell ansvarlighet og selvstendighet assosieres med disse verdiene bygger opp under behov for å ta medansvar og bidra til å realisere demokratiske verdier.

Selvaktualisering gjennom entreprenørskap

Er det slik at entreprenører dannes gjennom en fri – selvrealiserende – oppdragsprosess?

Har entreprenøren hatt en oppvekst preget av kreativ og skapende stimulering som kan tilbakeføres til påvirkningen i heim, barnehage og skole, eller springer entreprenørens adferd, holdninger og livsstil ut fra grunnleggende, materielle, politiske og økonomiske forutsetninger - systemvariabler? For å overleve i et individualistisk, kapitalistisk og liberalistisk samfunn kan det være slik at den prototypiske entreprenørens reaksjoner og egenskaper er fordelaktige, og i visse tilfeller nødvendige, for å sikre mange menneskers eksistens. Mot en slik bakgrunn kan vi søke å forklare hvorfor selvutfoldelse representerer nettopp de bestemte verdiene og holdningene som det er vist til ovenfor. I en slik sammenheng fremstår entreprenøren som den *ideelle selvrealiserer*. Den asosiale

kriminelle rabulisten og sosiopaten representerer uønskete selvaktualiseringstrekk. Det betyr at selvrealisering som ideale kan fungerer som redskap til å opprettholde og styrke det gjeldende politiske og økonomiske system, blant annet ved indirekte å oppfordre til en entreprenøriell holdning og oppførsel.

Ole Kristian Grimnes beskrivelse av Sam Eyde er en presentasjon av en dyktig entreprenør, men også av en selvsentrert og moralsk svak mann. Grenseoverskridelser karakteriserte også hans privatliv. At entreprenøren lett kan komme til å trå andre på tærne, er heller ikke uvanlig. Skillet mellom business og kriminalitet kan være vanskelig å fastsette. Selvrealiseringsidealet fungerer som en retorisk legitimering og en positiv omformulering av holdninger og handlinger som i andre sammenhenger blir betraktet som negative eller umoralske. Den asosiale – rebellen - blir for eksempel omdefinert fra å være betraktet som en antisosial og destruktiv karakter til en positiv karakter som entreprenør, et symbol på selvstendighet og originalitet. Det sentrale er at kreative og innovative evner ansees som positive karaktertrekk, i stedet for å være et uttrykk for manglende utholdenhet og dannelse. Dette blir derfor et spørsmål både om dannelse, grenseoverskridende og asosial atferd.

KONKLUSJON

Et selvaktualiserende menneske vil utfolde seg ved å ta i bruk sine personlige egenskaper. Å realisere kan også bety konvertering av materielle verdier til penger. Det er i seg selv å utvise entreprenørskap. Med utgangspunkt i dette kan altså selvrealisering handle om å transformere seg selv til økonomiske verdier. Entreprenøren blir ut ifra dette et symbol på et selvrealiserende menneske med mulighet til å oppnå profitt, altså å tjene penger. Dermed blir personlig utvikling og vekst også ensbetydende med økonomisk utvikling og økonomisk vekst. Symbiosen mellom økonomi, politikk og psykologi er dermed gjennomført. Når regjeringen søker

å etablere en kultur - og et tenkesett - som fremmer entreprenørskap allerede fra barnehage- og småskolenivå er det nødvendig samtidig å være bevisst hvilke verdier som fremmes på denne måten. Kanskje kan samfunnet lykkes med å oppdra mennesker - entreprenører – som med utgangspunkt i sitt eget pågangsmot og skaperevne kan bidra til å utvikle lønnsom virksomhet. Men dette er også et spørsmål om hva som skjer dersom de personlige kvalitetene ikke realiseres gjennom konstruktivt entreprenørskap, men via utviklingslinjer som kan føre til destruktivitet - asosialitet eller sosiopati? Dette dreier seg derfor i tillegg om hva slags vekt som parallelt blir lagt på den moralske sosialiseringen.

Utgangspunktet for denne artikkelen var også at selvrealisering kan innebære grenseoverskridende aktiviteter som kan gi seg utslag i asosial atferd. Behovet for å realisere seg selv er i utgangspunktet positivt etter som dette kan virke nyskapende ved å utløse kreativitet og skaperkraft hos mennesket, kjernekraften som kjennetegner mange skapende mennesker. Men denne drivkraften kan også realiseres på asosiale måter dersom den aktuelle personen representerer asosiale trekk, eller realiserer seg selv gjennom kriminell aktivitet.

Selvrealisering assosieres vanligvis med positiv virksomhet når realiseringen skaper ny aktivitet som bidrar til utvikling av nye arbeidsplasser. Denne selvrealiseringen omdannes til kompetanse som kan utnyttes konstruktivt. Den personlige kompetansen konverteres i sin tur til positive økonomiske verdier, verdier som formidles gjennom handlinger og kunnskap.

FOTNOTER

- 1) Basert på Nina Østby Sæther: Den grenseløse entreprenør
- 2) Etableringen av Senter for pedagogisk entreprenørskap (SPENT)
- 3) Begrepene selvaktualisering og selvrealisering benyttes synonymt i denne artikkelen
- 4) Maslow mener at behovene former de motivene som forklarer den observerbare atferd.

Pyramiden inneholder fem klasser av behov:

- 1) Fysiologiske eller organiske behov,
 - 2) behov for sikkerhet, stabilitet, beskyttelse, struktur, orden, forutsigbarhet o.l.,
 - 3) kontaktbehov (kjærlighet, vennskap, til hørighet),
 - 4) selvhevdelsesbehov (prestasjon og prestisje) og 5) selvrealisering av evner og anlegg i skapende virksomhet, og nøye knyttet til dette behov for viten, forståelse og estetisk opplevelse.
- 5) Begrepene psykopati og sosiopati benyttes i hovedsak synonymt i denne artikkelen. Likevel indikerer sosiopati at det er samspill som i hovedsak berøres.

REFERANSER

- Conley, Chip (2001) *The rebel rules. Daring to be yourself in business*. Social Venture Network. California. Berrett-Koehler Publisher
- David Deakins & Mark Freel (2006) *Entrepreneurship and small firms*. McGraw-Hill. Berkshire.
- Drucker, Peter (1985) Innovation and Entrepreneurship <http://www.scribd.com/doc/39162327/Peter-Drucker-Innovation-and-Entrepreneurship#>
- Dumaine, Brian (2006) *The Plot to Save the Planet: How Visionary Entrepreneurs and Corporate Titans Are Creating Real Solutions to Global Warming*. Baker & Taylor Inc. Copyright 1995-2006
- Fluge, Frithjof: Hva er psykopati? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening nr. 3, 1978, s. 11-18.*
- Grimnes, Ole Kristian (2001) Sam Eyde. *Den grenseløse gründer*, Oslo. Aschehoug
- Jung, Carl (2006). *The Undiscovered Self: The problem of the Individual in Modern Society*. New American Library
- Kringlen, Einar (2011): *Psykiatri*. Oslo. Akademi forlag. 10. utg.
- KUF (1993) *Læreplan for grunnskole, videregående opplæring, voksenopplæring. Generell del*.
- Lange-Eichbaum W. (1956). *Genie, Irrsinn und Ruhm*. München: Ernst Reinhardt Verlag, 322 – 23, 244
- Ludwig AM. (1989). Reflections on creativity and madness. *American Journal of Psychotherapy* 9; 43: 4 – 14.
- LK06 *Læreplanen for kunnskapsløftet. Prinsipiell del. Kunnskapsdepartementet.*
- Malt, Ulrik (2013). Humanistisk psykologi. Store medisinske leksikon. Store norske leksikon. Nettutgave 26.2 2013. http://snl.no/sml_artikkel/-humanistisk_psykolog

- Martinsen, Ø.L. (2011) *The Creative Personality: A Synthesis and Development of the Creative Person Profile*, *Creativity Research Journal*, Volume 23, Issue 3, 2011, 185-202, doi: 10.1080/10400419.2011.595656.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. New York, NY: Harper
- Nissen, Ingjald: *Psykopatens diktatur: Kildebok*. H. Aschehough & Co, Oslo 1977.
- Raposo, Mario & do Paço, Arminda (2009) *Entrepreneurship and Education: Links Between Education and Entrepreneurial Activity*. University of Beira Interior Department of Management and Economics: Covilha
- Regjeringens innovasjonsplan: Norge skal bli et av verdens mest ... www.regjeringen.no/nhd/norsk/aktuelt/.../index-dok000-b-n-a.html
- Rose, Nikolas (1985) *The Psychological Complex: Psychology, Politics and Society in England, 1869-1939*
- Rose, Nikolas (2005) 'Writing the History of the Present', in Jonathan Joseph, ed., *Social Theory: A Reader*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005 (with Andrew Barry and Thomas Osborne) (Reprint of selections from Introduction to *Foucault and Political Reason*, 1996.)
- RUFA (2004) *Debatforum*, nrk.no/nyheter 16.05.04 (lastet ned 27/2 2013)
- Schopenhauer A. (1991) *Verden som vilje og forestilling*. Oslo: Solum. 55, 154.
- Shapiro, David: *Neurotic styles*, s. 157-168. Basic Books Inc. Ew York, 1965.
- Sirnes, Tallak B.: *Å sette de undertrykte fri. Hvordan redusere psykopatens makt?* Gyldendals fakkeltbøker nr. 348, Oslo 1976.
- Sjøvoll, Jarle (2009) *Pedagogisk entreprenørskap gjennom kreativitet og innovasjon*. I Skogen, K. & Sjøvoll, J. (red) *Pedagogisk entreprenørskap. Innovasjon og entreprenørskap i skoler i Norden*. Trondheim: tapir akademisk forlag
- Skolenett - <http://skolenett.no/templates/News.aspx?id=24746&esplanguage=NO>
- Stein MI (1974). *Stimulating creativity: individual procedures* Bd 1. New York: Academic Press.
- Storr A. (1972) *The dynamics of creation*. New York: Atheneum.
- Sæther, Nina Østby (2005) *Vår indre psykopat*. (Lastet ned 19.februar 2013.02.26)
- Sæther, Nina Østby (2005a) Den grenseløse gründer. *Samtiden nr 1/2005*
- Sæther, Nina Østby (2005b) Selvrealiserere uten grenser. *Samtiden nr 1/2005*
- Solstad, Karl Jan (2000) *Entreprenørskap – noko for skolen?* Bodø: Nordlandsforskning.
- Teknisk Ukeblad. *Teknisk Ukeblad Media*, Tynset, Kvestor Pro AS.
- Totland, Kjartan (2011) *Kjell Totland psykolog-tjenester*. home.online.no/~kjtotland/psykopa/ti/psykopati.htm
- Østberg, Dag (1993) *Jean-Paul Sartre Filosofi, kunst, politikk, privatliv*. Oslo: Gyldendal.

Jarle Sjøvoll

Profesjonshøgskolen – Universitetet i Nordland
8049 Bodø
Tlf. 75 51 77 66
E.post: jarle.sjoevoll@uin.no